

บทที่ 7

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทสรุป

นับตั้งแต่ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบประชาธิปไตย เมื่อปี 2475 จนถึงปัจจุบัน ยังมีการกล่าวกันว่า การปกครองของไทยนั้น มิได้เป็นไปตามหลักการของระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง เหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะประเทศไทยยังขาดปัจจัยหลายอย่างที่เอื้ออำนวยให้การปกครองของไทยดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ประเด็นสำคัญที่ถกเถียงกันมาตลอดก็คือ

1. ประเด็นเกี่ยวกับเรื่องรัฐธรรมนูญ ได้มีการพยายามกำหนดหลักการต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย ดังเช่น ประเทศต้นแบบของการปกครองดังกล่าว สิ่งที่เกี่ยวข้องกันอยู่เสมอก็คือ การกำหนดความสัมพันธ์ ของฝ่ายนิติบัญญัติกับฝ่ายบริหารว่าควรเป็นเช่นไร และทำอะไรจึงจะทำให้รัฐธรรมนูญไม่ถูกล้มล้างไปอย่างง่ายดายดังเช่นอดีต

2. ประเด็นเกี่ยวกับรัฐสภา ได้มีการถกเถียงและพยายามกำหนดรูปแบบของรัฐสภาว่าควรเป็นรูปแบบใด จะมีสภาเพียงสภาเดียว หรือสองสภา และสมาชิกของสภานั้น ควรมาจากการเลือกตั้งทั้งหมด หรือให้มาจากการแต่งตั้งด้วย

3. ประเด็นเกี่ยวกับพรรคการเมือง ได้มีการพยายามพัฒนาพรรคการเมืองให้มีความเข้มแข็ง โดยมีการกำหนดให้ผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องสังกัดพรรคการเมือง เพื่อให้พรรคการเมืองของไทยมีลักษณะเป็นพรรคเด่น พรรคใหญ่ ซึ่งจะส่งผลให้การจัดตั้งรัฐบาลมีความมั่นคง และมีเสถียรภาพ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เกี่ยวข้องกันในปัจจุบัน ก็คือการกำหนดเช่นนั้นเป็นการฝืนธรรมชาติของพรรคการเมือง เพราะพรรคการเมืองนั้น จะต้องเกิดขึ้นจากกลุ่มบุคคลที่มีความคิดเห็น หรืออุดมการณ์ที่คล้ายคลึงกัน มิใช่การบังคับด้วยกฎหมาย ซึ่งจะทำให้ผู้สมัครที่ต้องการลงสมัครรับเลือกตั้ง แต่ไม่มีทุนในการจัดตั้งพรรค จะต้องยอมเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมือง ทั้ง ๆ ที่มีความคิดเห็นหรืออุดมการณ์ที่ไม่สอดคล้องกับพรรคการเมืองที่ตนสังกัดอยู่ อีกทั้งการกำหนดมาตรการดังกล่าว อาจจะทำให้พรรคการเมืองต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของนายทุนไม่กี่คนเท่านั้น

4. ประเด็นเกี่ยวกับรัฐบาล ได้มีการถกเถียงกันอย่างกว้างขวางว่าทำอะไร จึงจะทำให้รัฐบาลมีเสถียรภาพอันมั่นคง สามารถบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปราศจากการคอร์รัปชัน และทำอะไรจึงมีรัฐบาลที่มีความรู้ ความสามารถที่แท้จริงมาบริหารประเทศ

นอกจากประเด็นที่กล่าวมาแล้ว ยังมีประเด็นอื่น ๆ อีกมากมายที่ได้มีการถกเถียงและหาข้อสรุป เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาการเมืองไทย เช่น ปัญหาเกี่ยวกับ ผู้นำทางการเมือง วิธีการเลือกตั้ง ระบบราชการ และที่สำคัญก็คือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

อาจจะกล่าวได้เท่าที่ผ่านมา การพัฒนาการเมืองไทยนั้น ส่วนใหญ่ได้มีการพยายามพัฒนาเรื่อง รัฐธรรมนูญ รัฐสภา พรรคการเมือง และรัฐบาล ว่าควรเป็นเช่นไร จึงจะเหมาะสมและสอดคล้องกับประเทศไทยมากที่สุด การพัฒนาสิ่งเหล่านี้ เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าเป็นการพัฒนาพัฒนาโครงสร้างส่วนบนของระบอบประชาธิปไตย โดยที่มิได้ให้ความสำคัญ กับการ

พัฒนาโครงสร้างส่วนล่างแต่อย่างใด ทั้งที่การพัฒนาโครงสร้างส่วนล่าง หรือการจัดให้มีการปกครองท้องถิ่นนั้น เป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาระบบการเมืองของไทย เพราะจะเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้การพัฒนาโครงสร้างส่วนบนนั้น ดำเนินไปอย่างราบรื่นและมั่นคง

ความสำคัญของการปกครองท้องถิ่นนั้น หากจะกล่าวไปแล้วมีความจำเป็นต่อการพัฒนาทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ

1. การปกครองท้องถิ่น จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศให้ไปสู่ระบอบประชาธิปไตย เพราะจะเป็นการเรียนรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการปกครองให้แก่ประชาชน และจะทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกว่าตนมีส่วนได้เสียในการปกครอง เกิดความหวงแหนต่อประโยชน์ที่ตนพึงมีพึงได้อันจะเกิดขึ้นกับท้องถิ่นของตน ซึ่งจะนำมาสู่ความศรัทธาในระบอบประชาธิปไตย

2. การปกครองท้องถิ่นจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง อันได้แก่การเลือกผู้บริหารท้องถิ่นของตนได้โดยตรง ซึ่งจะทำให้ผู้บริหารท้องถิ่นจำต้องฟังเสียงประชาชนในท้องถิ่นเป็นใหญ่

3. การปกครองท้องถิ่นจะสามารถตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นตรงเป้าหมาย และมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ เนื่องจาก สภาพของท้องถิ่นต่าง ๆ นั้นมีความแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ดังนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่นจึงมีความแตกต่างกันไป องค์กรที่ผู้บริหารท้องถิ่นเป็นผู้ที่ได้รับเลือกมาจากท้องถิ่น จึงทำให้สามารถรับรู้ปัญหาต่าง ๆ ได้ดี และสามารถแก้ไขปัญหานั้นได้ตรงจุด รวดเร็วกว่าการแก้ปัญหของส่วนกลาง ซึ่งมีขั้นตอนที่ล่าช้า

4. การปกครองท้องถิ่นจะช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่ของรัฐบาล เนื่องจากสภาพสังคมในปัจจุบันนั้น มีความซับซ้อนมากขึ้น ปัญหาของแต่ละท้องถิ่นก็มีสภาพที่แตกต่างกันออกไป การที่รัฐบาลจะเข้าไปดำเนินการแก้ไขปัญหานั้น ไม่อาจกระทำได้อย่างรวดเร็วและครบถ้วนทุกท้องถิ่น ดังนั้น การที่จะทำให้อาณาเขตของแต่ละท้องถิ่นต่าง ๆ หมดลงไปได้ ก็คือให้แต่ละท้องถิ่นแก้ไขปัญหากันเอง จากจุดนี้จะเห็นได้ว่าเป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐบาลให้สามารถใช้เวลาดังกล่าวไปดำเนินการเรื่องอื่น ๆ ที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศได้มากยิ่งขึ้น

5. การปกครองท้องถิ่นจะเป็นการสร้างผู้นำทางการเมืองในอนาคต กล่าวคือ การปกครองท้องถิ่นนั้น ผู้บริหารของท้องถิ่นจะเป็นผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน ดังนั้น โดยกระบวนการได้เป็นผู้บริหารของท้องถิ่น จึงทำให้ผู้บริหารท้องถิ่นต้องอาศัยฐานเสียงของประชาชนสนับสนุนเป็นสำคัญ จากจุดนี้เองนับได้ว่าเป็นการสร้างพื้นฐานทางการเมืองของผู้บริหารท้องถิ่นให้สามารถก้าวขึ้นสู่ศูนย์กลางการเมืองระดับชาติได้

การกำหนดนโยบาย เรื่องวาระการดำรงตำแหน่งของผู้ใหญ่บ้าน เป็นนโยบายอย่างหนึ่งที่จะมุ่งพัฒนาประชาธิปไตยของไทย การพัฒนาโครงสร้างดังกล่าว ให้ความผูกพันต่อโครงสร้างระดับบน อย่างไรก็ตาม การปกครองท้องถิ่นนั้น มิใช่จะมีการเลือกตั้งผู้นำท้องถิ่นแล้วก็จะเป็นการปกครองท้องถิ่น แต่จะต้องมีลักษณะสำคัญอย่างอื่นด้วย กล่าวคือ

1. มีการจัดตั้งองค์การขึ้นเป็นนิติบุคคลเพิ่มขึ้นจากส่วนกลาง มีเจ้าหน้าที่งบประมาณและทรัพย์สินเป็นของตนเอง สามารถบริหารงานได้โดยอิสระ โดยส่วนกลางมีหน้าที่เพียงควบคุมดูแลให้ปฏิบัติหน้าที่เป็นไปตามกฎหมายเท่านั้น

2. มีการเลือกตั้งสภาท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่นทั้งหมด หรือบางส่วน เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง

3. มีงบประมาณและรายได้เป็นของท้องถิ่น จากการจัดเก็บภาษีอากรค่าธรรมเนียมต่าง ๆ เป็นต้น

4. มีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานเป็นของตนเอง โดยมีได้สังกัดกระทรวง ทบวง กรม ของส่วนกลาง

เมื่อพิจารณาจากลักษณะสำคัญที่การปกครองท้องถิ่นจะต้องมีแล้ว จะเห็นได้ว่าการกำหนดวาระการดำรงตำแหน่งของผู้ใหญ่บ้านนั้น มีเพียงการเลือกตั้งผู้บริหารเท่านั้น ที่เข้าลักษณะของการปกครองท้องถิ่น แต่ลักษณะสำคัญอย่างอื่นมิได้เป็นไปตามหลักการปกครองท้องถิ่นแต่อย่างใด สิ่งเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นว่าการกำหนดนโยบายดังกล่าวให้ความสำคัญกับกระบวนการเลือกตั้งเท่านั้นที่เป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาประชาธิปไตย โดยละเลยต่อการพัฒนาอื่น ๆ ที่เป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาประชาธิปไตยด้วยเช่นกัน

การพัฒนาการเมืองของไทยให้ไปสู่ระบอบประชาธิปไตยนั้น มีสิ่งสำคัญสองอย่างที่จะต้องสอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตย กล่าวคือ ประการที่หนึ่งนอกจากโครงสร้างทางการเมืองจะต้องเป็นไปตามหลักการแบบประชาธิปไตยแล้ว ประการที่สองประชาชนในประเทศจะต้องมีอุดมการณ์ และมีความศรัทธาในระบอบประชาธิปไตยด้วยเช่นกัน มิเช่นนั้น แม้ว่าโครงสร้างทางการเมืองจะมีความเป็นประชาธิปไตยมากเพียงใด แต่หากประชาชนมิได้มีอุดมการณ์ หรือมีความศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตยแล้ว การพัฒนาประเทศไปสู่ประชาธิปไตยย่อมประสบความล้มเหลว

การพัฒนาการเมืองไทยเท่าที่ผ่านมา มักจะให้ความสำคัญทางโครงสร้างทางการเมืองให้ เป็นไปตามหลักการประชาธิปไตย โดยไม่ให้ความสำคัญในการพัฒนาคนให้มีอุดมการณ์ หรือมีความศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น สิ่งเราพบเห็นกันอยู่เสมอก็คือ พฤติกรรมทางการเมืองของคนในประเทศ มักมิได้เป็นไปตามครรลองของระบอบประชาธิปไตย ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการพัฒนาการเมืองไทย เช่น ผู้นำทางการเมือง มักจะเห็นแก่ประโยชน์ของพวกพ้องมากกว่าผลประโยชน์ของประชาชน การซื้อขายเสียงในการเลือกตั้ง การยึดอำนาจโดยการทำรัฐประหาร และการไม่มีประสิทธิภาพของรัฐบาล เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ ส่วนใหญ่เกิดจากการที่คนในประเทศยังขาดอุดมการณ์แบบประชาธิปไตยแท้ทั้งสิ้น

ข้อเสนอแนะ

ปัญหาการขาดอุดมการณ์ หรือไม่เข้าใจในหลักการของระบอบประชาธิปไตยที่เราพบเห็นกันอยู่เสมอ เกิดขึ้นจาก ทั้งพฤติกรรมของนักการเมือง ผู้นำทางการเมือง และของประชาชน เช่นการซื้อขายเสียงในการเลือกตั้ง การเดินขบวนเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ โดยการรบกวนสิทธิของผู้อื่น เช่น ทำลายสิ่งสาธารณประโยชน์ การปิดถนน หรือการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาต่าง ๆ เป็นต้น ดังนั้น หากเราจะพัฒนาการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย เราควรจะปลูกฝังอุดมการณ์ประชาธิปไตยให้กับคนในสังคม ให้มีการยึดมั่นในหลักการและยึดถืออุดมการณ์เหล่านั้น รวมทั้ง

นำมาใช้ปฏิบัติในการดำเนินวิถีชีวิตของตน ซึ่งจะทำให้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมเหล่านั้นหมดไป หลักการที่สำคัญของประชาธิปไตยได้แก่

1. **หลักเหตุผล** หลักการนี้ถือเป็นสิ่งสำคัญที่คนในสังคม จะต้องยึดถือปฏิบัติเพราะการใช้เหตุผลจะทำให้การแก้ไขปัญหต่าง ๆ ของสังคม เป็นไปในแนวทางที่ถูกต้อง หากการดำเนินการใด ๆ ของคนในสังคม ปราศจากการใช้เหตุผล คือการใช้อารมณ์เป็นใหญ่แล้วย่อมทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นมากมาย และไม่สามารถยุติปัญหาเหล่านั้นได้ เนื่องจากแต่ละคนต่างยึดถืออารมณ์ของตนเป็นใหญ่

2. **หลักการประนีประนอม** หลักการนี้มุ่งปรารถนาให้คนแก้ปัญหต่าง ๆ ที่มีความขัดแย้งกันโดยสันติวิธี โดยการใช้เหตุผล ไม่ใช่กำลังบังคับ หรือทำลายกัน บ่อยครั้งเรามักจะเห็นว่าแต่ละบุคคล หรือแต่ละกลุ่มมักจะมีการอ้างเหตุผลที่เกี่ยวกับประโยชน์ของตน ของพวกพ้อง โดยมองข้ามประโยชน์ของส่วนรวม หากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลมุ่งแต่จะใช้เหตุผลในลักษณะนี้โดยไม่พยายามปรับผลประโยชน์ของตนให้ได้สัดส่วนกับผลประโยชน์ของส่วนรวมแล้ว ย่อมจะก่อให้เกิดผลเสียต่อสังคม นอกจากนี้ หากแต่ละกลุ่มมุ่งที่จะให้ความสำคัญกับกลุ่มของตนเองโดยไม่มีการประนีประนอมต่อกันแล้ว จะก่อให้เกิดความแตกแยกในสังคม ซึ่งจะเป็อุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศให้เจริญยิ่งขึ้น อีกทั้งอาจจะนำมาซึ่งการใช้กำลังทำลายล้างกันในที่สุด

3. **หลักความเสมอภาค** เป็นหลักการสำคัญที่ถือว่า คนทุกคนมีความเสมอภาคกันในด้านต่าง ๆ เช่น

- ทางด้านกฎหมาย ทุกคนจะต้องได้รับการคุ้มครองป้องกันจากกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมเหมือนกัน และเท่าเทียมกัน

- ทางด้านสิทธิพลเมือง ทุกคนควรจะได้รับโอกาสในการศึกษาอบรม การได้รับบริการจากหน่วยงานสาธารณะ และโอกาสอื่น ๆ ที่พลเมืองควรจะได้รับจากรัฐโดยเท่าเทียมกัน

- ทางด้านความเป็นมนุษย์ ทุกคนจะต้องมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน กล่าวคือ เมื่อเกิดมาเป็นคนแล้ว คนทุกคนควรมีคุณค่าและสำคัญอย่างเดียวกัน สิ่งอื่น ๆ เช่น ยศ ชั้น ตำแหน่ง ฐานะ หรือสิ่งอื่น ๆ ควรที่จะมีความสำคัญรองลงมา นั่นก็คือ คนทุกคนจะต้องยอมรับ ศักดิ์ศรีของความเป็นคนของบุคคลอื่น มิใช่ตนมีค่ามีความสำคัญแต่เพียงคนเดียว

- การดำรงชีวิต ทุกคนมีสิทธิ เสรีภาพในการดำเนินงานต่าง ๆ โดยเท่าเทียมกัน กล่าวคือ คนทุกคนมีเสรีภาพที่จะเลือกดำรงชีวิตของตนเอง เช่น เลือกอาชีพ การแสวงหาความสุข หรือการเลือกที่อยู่อาศัย เป็นต้น

4. **หลักความยินยอม** เป็นหลักการที่ถือว่าบุคคลมีเสรีภาพ และเป็นตัวของตัวเองในการตัดสินใจ เพื่อให้ได้ข้อตกลงใจที่บริสุทธิ์ ยุติธรรม หลักความยินยอมนี้ ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่สำคัญในการสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐบาล เพราะรัฐบาลที่ได้รับการเลือกตั้งมาจากประชาชนนั้น ถือว่าได้รับความยินยอมจากประชาชน และย่อมที่จะมีอำนาจในการดำเนินการใด ๆ ก็ได้เพื่อประโยชน์ของประชาชน อย่างไรก็ตาม ความยินยอมนี้ จะต้องเกิดจากการใช้เหตุผล มิใช่เป็นความยินยอมที่เกิดจากการเชื่อถ้อย่างงมงาย หรือเกิดจากการชักชวนด้วยการสร้างอารมณ์ กล่าวคือ ความยินยอมนั้น จะต้องเป็นการเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีด้วย

การใช้เหตุผลการยินยอมจะต้องไม่เป็นการขู่ให้เกิดอารมณ์ หรือเกิดความหลง อีกทั้ง การยินยอมนั้นจะต้องเป็นการตกลงใจ ที่เกิดจากความคิดที่รอบคอบ ของบุคคลที่มีความคิดอ่านเป็นของตนเอง ใช้เหตุผลประกอบความคิด และมีความรับผิดชอบต่อการให้ความยินยอมร่วมกัน เป็นต้น

5. หลักศีลธรรม หลักการนี้เป็นการมุ่งให้ระลึกถึงสิทธิและประโยชน์ของบุคคลอื่นโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม มากกว่าที่จะมุ่งแต่ผลประโยชน์ของตน ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้ ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่มนุษย์ขาดศีลธรรม ละเลยคุณธรรม แข่งขันกันมีอำนาจ หวงอำนาจ ตลอดจนการกดขี่ข่มเหงซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการละเลยเรื่องศีลธรรม จะเป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นกันอยู่เสมอ แต่หากมีการปลูกฝังเรื่องจริยธรรม ศีลธรรม ของประชาชนจนเป็นบรรทัดฐานแล้ว หลักศีลธรรมนี้จะมีผลต่อการพัฒนาประเทศอย่างมากมาย

6. หลักเสรีภาพ เป็นหลักการสำคัญของประชาธิปไตย ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลมีเสรีภาพในการดำเนินการต่าง ๆ โดยไม่มีความเกรงกลัวถึงผลใด ๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากการดำเนินการของตน แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ย่อมอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมาย มิฉะนั้น การใช้เสรีภาพมากจนเกินไปจะก่อให้เกิดความวุ่นวายขึ้นในสังคม

7. หลักการเรื่องประชาชนมีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ หลักการนี้เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะจะเป็นการสร้างเชื่อมั่นกับประชาชน ว่าตนมีความสำคัญในการมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ และมีความหวังแทนในระบอบการปกครองดังกล่าวมิให้ถูกล้มล้าง หรือถูกทำลายไป

8. หลักการเรื่องสิทธิและหน้าที่ เป็นหลักการที่ประชาชนจะต้องมีความเข้าใจในสิทธิพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยว่ามีอยู่อย่างไร สำหรับพื้นฐานนี้เป็นสิทธิที่ใครจะล่วงละเมิดมิได้ เช่น สิทธิในการชุมนุม สิทธิในการทำมาหากิน สิทธิในการเลือกที่อยู่อาศัย สิทธิในร่างกาย สิทธิในทรัพย์สินสิทธิเหล่านี้เป็นสิ่งที่ควบคุมกับระบอบประชาธิปไตย หากสิทธิดังกล่าวถูกละเมิด จะต้องมีความกล้าที่จะต่อสู้เพื่อรักษาสิทธิดังกล่าว มิฉะนั้น ประชาธิปไตยจะอยู่ได้ลำบาก อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ควบคุมกับการมีสิทธิ ก็คือ การรู้จักหน้าที่ เช่น หน้าที่ในเลือกตั้ง หน้าที่ในการเสียภาษี หน้าที่ในการรับผิดชอบต่อการรักษาชุมชน ประเทศชาติ และที่สำคัญก็คือหน้าที่ในการปกป้องรักษาประชาธิปไตย

9. หลักการเคารพสิทธิของผู้อื่น เป็นหลักการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเรื่องความเสมอภาค และความอดกลั้น การที่จะเคารพสิทธิของผู้อื่นนั้น จะต้องสร้างความรู้สึกว่าคนทุกคนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ความรู้สึกเสมอภาคนี้จะทำให้เราตระหนักอยู่เสมอว่า หากเราจะทำอะไรจะต้องหลีกเลี่ยงกับการละเมิดสิทธิของผู้อื่น เพราะเท่าเทียมกับเรา ความรู้สึกเรื่องความเสมอภาคนี้ จะช่วยป้องกันมิให้มีการข่มเหงกันและกัน เกิดการเคารพและให้เกียรติกันและกัน ส่วนในเรื่องความอดกลั้นนั้น หมายความว่า เมื่อบุคคลอื่นมีความเสมอภาคเท่ากับเราแล้ว เขาย่อมมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ได้เช่นเดียวกับเรา และการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นนั้น อาจจะเหมือนกันหรือแตกต่างกันก็ได้ จากจุดนี้ เราจะต้องอดกลั้นและเคารพความคิดเห็นนั้น แม้ว่าเราจะไม่เห็นด้วยก็ตาม

จากหลักการในระบบประชาธิปไตยที่กล่าวมานั้น เป็นส่วนหนึ่งของหลักการประชาธิปไตย ซึ่งคนในสังคมจะต้องมีความเชื่อถือ ศรัทธาและนำมาปฏิบัติให้เป็นวิถีชีวิตของตน จึงจะทำให้การพัฒนาประชาธิปไตยสามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่น อนึ่งการจะปลูกฝังอุดมการณ์ดังกล่าว จะต้องดำเนินการในทุก ๆ สถาบันของสังคมเริ่มตั้งแต่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันการงาน และสถาบันทางการเมือง เมื่อคนในทุก ๆ สถาบัน สามารถนำอุดมการณ์แห่งประชาธิปไตยมาปฏิบัติจนกลายเป็น วิถีชีวิตในการดำเนินการต่าง ๆ ของตนแล้ว การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยย่อมสำเร็จไปได้อย่างแน่นอน
